

О.М. Голікова, канд. іст. наук, доцент, професор ХНАУ

Т.Г. Павлова, канд. іст. наук, доцент

А.І. Кравцов, канд. іст. наук, доцент, професор ХНАУ

О.Ю. Красовська, канд. геогр. наук

Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

МУЗЕЙ ІСТОРІЇ ХНАУ ІМЕНІ В.В. ДОКУЧАЄВА ЯК ОБ'ЄКТ КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено історію формування музею історії ХНАУ як науково-дослідного та культурно-освітнього підрозділу університету. Обґрунтовано завдання музею з точки зору популяризації історії ХНАУ як найстарішого в Україні та одного з найперших в Європі вишів, що формувався в річищі загальноєвропейського процесу становлення вищої аграрної освіти і науки. Розкрито потенціал музею як об'єкту краєзнавчо-туристичної діяльності з огляду на завдання підвищення туристичної привабливості Харківського регіону.

***Ключові слова:** музей історії ХНАУ, об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності, туристична привабливість, туристичний кластер, музейна експозиція.*

Постановка проблеми. Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва (далі – ХНАУ) є найстарішим в Україні та четвертим в Європі аграрним вишем. Навчальний заклад засновано 5 жовтня 1816 р. за указом російського імператора Олександра І як Інститут землеробського господарства, практичної ветеринарії та школи рукоділля (синонімічні назви – Інститут землеробства; Агрономічний інститут) в Маримонті, неподалік від Варшави. Вивчення історія ХНАУ дозволяє проаналізувати та узагальнити досвід понад 200-річних традицій безперервної вищої сільськогосподарської освіти і науки. Ця обставина актуалізує завдання наукового осмислення історії вишу як унікального навчально-науково-виробничого комплексу аграрної галузі України, минуле якого становить спільну культурно-освітню та наукову спадщину сучасних України, Польщі та Росії.

10 грудня 1999 р. за ректорства й безпосередньої участі професора М.Д. Євтушенка відкрито музей історії ХНАУ. На сьогодні музей перетворився на потужний науково-дослідний та культурно-освітній центр докучаєвського університету. Основні завдання музею полягають у: 1) формуванні цілісного наукового світогляду на розуміння закономірностей розвитку аграрної освіти і науки як унікального історико-культурного феномену; 2) вивченні історії ХНАУ як найстарішого в Україні та одного з найперших в Європі вишів, що формувався в річищі загальноєвропейського процесу становлення вищої аграрної освіти і науки; 3) формуванні у здобувачів розуміння власної причетності до історії університету та відповідальності за його майбутнє.

Останнім часом чітко окреслилась тенденція перетворення музею історії ХНАУ на об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності, функціонування якого спільно з іншими музеями ХНАУ посилює туристичну привабливість Харківського регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великою мірою відкриття музею історії ХНАУ стало можливим завдяки подвижницькій праці доцента Й.Д. Фурсенка. У 1968 р. ним видано нариси з історії тодішнього Харківського сільськогосподарського інституту, що фактично поклало початок науковому вивченню історії ХНАУ [1]. Ця робота є важливою насамперед з точки зору зібраного автором фактичного матеріалу. Відкриття музею 1999 р. спричинило збільшення інтересу до науково-педагогічної діяльності найбільш відомих вчених університету [2], керівників (директорів, ректорів) [3, с. 289–332], ветеранів [4]. Деякі питання діяльності музею розглянуто в колективних монографіях, які вийшли друком до ювілейних річниць агроуніверситету. У 2006 р. до 190-річчя ХНАУ видано нариси, в яких міститься стисла інформація з історії становлення музею [5, с. 173, 200]. У колективній монографії з історії ХНАУ, яку надруковано 2011 р. з нагоди 195-річчя агроуніверситету, викладено історію відкриття музею та зроблено спробу визначити нові принципи організації його роботи [6, с. 475-476]. Остання колективна монографія «Докучаєвці» вийшла друком 2016 р. У цій праці висвітлено науковий шлях і практичний доробок вчених, які формували концепцію музею [7, с. 232-233, 235]. Разом з тим, питання функціонування музею як загальнодоступного культурно-освітнього центру ще не віднайшли відображення у сучасній науковій літературі. На сьогодні не існує узагальнюючого дослідження щодо потенціалу музею історії ХНАУ у формуванні туристичної привабливості Харківщини, попри те, що

чисельність відвідувачів музею дедалі більшає. Сьогодні серед відвідувачів музею – учасники загальнодержавних та регіональних заходів, які відбуваються на базі ХНАУ; учасники виробничих нарад; студенти – учасники олімпіад, конкурсів тощо, учасники туристичних зльотів, школярі, абітурієнти, випускники ХНАУ та ін.

Формулювання цілей статті. Мета публікації полягає у: 1) дослідженні історії формування музею історії ХНАУ як науково-дослідного та культурно-освітнього підрозділу університету; 2) з’ясуванні потенціалу музею історії ХНАУ як об’єкту краєзнавчо-туристичної діяльності з огляду на завдання підвищення туристичної привабливості Харківського регіону.

Виклад основного матеріалу. Будучи прямим правонаступником Інституту землеробства в Маримонті, ХНАУ у своєму розвитку пройшов кілька етапів. Перший етап: 1816–1861 рр. – маримонтський, коли Інститут розміщувався у передмісті Варшави і розвивався згідно з польськими освітніми традиціями під жорстким контролем російської влади. У свою чергу, маримонтський етап історії Інституту поділяється на самостійні періоди. Перший: 1816–1840 рр. – охоплює час існування навчального закладу як Інституту землеробства в Маримонті. Другий: 1840–1861 рр. – пов’язаний з історією Інституту сільського господарства та лісівництва в Маримонті, який створено шляхом об’єднання вказаного Інституту землеробства з іншим вищим навчальним закладом – Лісівничою школою у Варшаві, заснованої за указом Олександра I від 17 жовтня 1816 р.

Другий етап: 1862–1914 рр. – ново-олександрійський, коли Інститут був розташований за 120 км на південь від Варшави в містечку Пулави (протягом 1842–1918 рр. – посад Нова Олександрія) Люблінської губернії. У 1869 р. Інститут зазнав всебічної русифікації, що унеможливило його розвиток як польського вишу. Разом з тим, реформований професором В.В. Докучаєвим, Ново-Олександрійський інститут сільського господарства і лісівництва, що функціонував у 1869–1914 рр., отримав світове визнання.

На початку Першої світової війни інститут було евакуйовано до Харкова, що стало початком нового етапу в історії вишу. Постанова Раднаркому УСРР від 26 березня 1921 р. визначила нову назву навчального закладу – Харківський інститут сільського господарства і лісівництва; з 2002 р. – ХНАУ імені В.В. Докучаєва [8, с. 6-7].

Уперше ідею щодо створення музею було висунуто 1915 р., коли евакуйований з Польщі до Харкова інститут готувався до урочистостей з нагоди свого 100-річчя. Директор інституту професор О.О. Алов та асистент

кафедри спеціального землеробства М.П. Солоненко зібрали та систематизували чимало документів з історії Ново-Олександрійського інституту сільського господарства та лісівництва. Але війни та революції, пізніше – невідкладні питання облаштування інституту на новій науково-навчальній базі у Харкові та радикальні соціалістичні експерименти унеможливили відкриття музею на той час. Є інформація про спробу створення музею напередодні Другої світової війни. У роки війни більшість архівних документів було втрачено.

У 80-х рр. ХХ ст. ідею створення музею історії ХСПІ послідовно відстоював доцент Й.Д. Фурсенко (1923–1993 рр.). Й хоча йому не судилося побачити реалізації своїх грандіозних планів щодо відкриття музею, сучасне покоління докучаєвців пам'ятає його як вченого, який підніс історію ХНАУ на рівень самостійної наукової проблеми та поклав початок розробленню базової концепції музейної експозиції. Сучасну концепцію експозиції розроблено завідувачем кафедри історичних і соціально-політичних дисциплін професором Р.І. Киричком та старшим викладачем, згодом директором музею В.А. Зозулею. Велику допомогу у збиранні матеріалів для експозицій музею надано завідувачем архіву тодішнього ХСПІ І.А. Бульбою. Макет музею розроблено художниками Харківського художньо-промислового інституту на чолі з членом Спілки художників України В.А. Проскураковим. Експозиція музею складається з 10 розділів: I розділ: — 1816–1862 рр., II — 1862–1914 рр., III — 1914–1921 рр., IV — 1921–1941 рр., V — 1941–1945 рр., VI — 1946–1959 рр., VII — 1959–1969 р., VIII — 1969–1990 рр., IX — 1991 р. — до сьогодні, X розділ присвячено факультетам ХНАУ.

Згідно Закону України «Про музеї та музейну справу», основними напрямками діяльності музеїв є науково-дослідна та культурно-освітня діяльність [9]. Сьогодні в музеї представлено історію ХНАУ як провідного аграрного навчального та наукового центру України, в якому за понад 200 років підготовлено більше 100 фахівців-аграрників та лісівників. Основні фонди музею становлять 1 300 одиниць зберігання; допоміжні – 3,5 тис. Музей є центром з організації виховної роботи та формування патріотизму серед студентської молоді. Діяльність музею спрямовує науково-методична рада, яку очолює ректор ХНАУ, чл.-кор. НААНУ професор О.В. Ульяновченко. При музеї працює студентський науковий гурток «Пошук».

У 2015 р. за керівництва директора музею доцента О.М. Голікової розпочато його реконструкцію. Її причинами були: 1) потреба в оновленні

музейної експозиції напередодні 200-річчя вишу; 2) необхідність відображення на стендах музею результатів наукового дослідження історії ХНАУ, яких досягнуто останнім часом; 3) врахування факту перетворення музею в об'єкт краєзнавчо-туристичної діяльності, загальнодоступний осередок туристичного кластеру Харківського регіону.

Сучасний інформаційний розвиток суспільства створює нові умови для популяризації ХНАУ як сучасного вишу з унікальними традиціями аграрної освіти і науки. Науково-методична рада музею означила інноваційні підходи, які покликані підвищити роль музею у культурно-освітньому середовищі регіону (віртуальні виставки – експозиційний матеріал представлено на сайті ХНАУ; налагоджування зв'язків з відвідувачами; розширенні контактів з іншими музеями регіону тощо).

Висновки. Зусиллями багатьох науково-педагогічних поколінь вишу 1999 р. відкрито музей історії ХНАУ. Представлені в музеї унікальні документи розкривають історію університету на різних етапах його розвитку. ХНАУ є правонаступником освітніх і наукових центрів, що існували на території Польщі у 1816–1914 рр. Сьогодні музей історії ХНАУ є об'єктом краєзнавчо-туристичної діяльності, який впливає на зростання туристичної привабливості Харківського регіону. Перспективним напрямком музейної роботи є організація спільних студій українських та польських науковців з метою комплексного вивчення й оприлюднення архівних матеріалів з історії ХНАУ, що знаходяться на постійному зберіганні у Державному архіві Харківської області.

Бібліографічний список: 1. Фурсенко И.Д. Харьковский ордена Трудового Красного Знамени сельскохозяйственный институт имени В.В. Докучаева: очерки истории / И.Д. Фурсенко. – Київ: Урожай, 1968. – 168 с. 2. Педагоги-вчені Харківського державного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва: біогр. довід. / упоряд. Р.І. Киричок. – Харків: Основа, 2001. – 136 с. 3. Служение Отечеству и долгу: очерки о жизни и деятельности ректоров харьковских вузов (1805–2004 гг.) / Нар. укр. акад.; под общ. ред. В.И. Астаховой, Е.В. Астаховой. – Харьков: Изд-во НУА: Золотые страницы, 2004. – 747 с.; 4. Киричок Р.І. Воювали, вчилися, працювали, наближали перемогу: музей історії ХНАУ імені В.В. Докучаєва / Р.І. Киричок, В.А. Зозуля // Великая Отечественная война на стендах вузовских музеев Харьковщины / Нар. укр. акад. – Харьков, 2005. – С. 98–108. 5. Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва. 1816–2006: Нарис / Киричок Р.І., Голікова О.М.,

Гриценко З.І. та ін. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2006. – 367 с.: іл. 6. Історія Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва / О.М. Голікова, А.І. Кравцов, Р.І. Киричок та ін. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2011.– 544 с. 7. Докучаєвці / В.К. Пузік, А.І. Кравцов, О.М. Голікова та ін. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Харків, 2016. – 288 с. 8. Голікова О.М. До 200-річчя Харківського НАУ імені В.В. Докучаєва: європейські освітні традиції як фундаментальна основа становлення навчального закладу (1816–1832 рр.): зб. наук.-педаг. статей «Наука і методика» (рубрика: Шляхом євроінтеграції). – Вип. 29 / Голікова О.М. / ДУ НМЦ «Агроосвіта». – К.: Агроосвіта, 2016. – С. 6–15; 9. Закон України «Про музеї та музейну справу»: від 29. 06. 1995 р. № 249 / 95 – ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 25. – Ст. 2.

Е.М. Голикова, Т.Г. Павлова, А.И. Кравцов, Е.Ю. Красовская. **Музей истории ХНАУ имени В.В. Докучаева как объект краеведческо-туристической деятельности.** Исследована история формирования музея истории ХНАУ как научно-исследовательского и культурно-образовательного подразделения университета. Определена задача музея с точки зрения популяризации истории ХНАУ как старейшего в Украине и одного из первых в Европе вузов, который формировался в русле общеевропейского процесса становления высшего аграрного образования и науки. Раскрыт потенциал музея как объекта краеведческо-туристической деятельности с учетом задачи повышения туристической привлекательности Харьковского региона.

Ключевые слова: музей истории ХНАУ, объект краеведческо-туристической деятельности, туристическая привлекательность, туристический кластер, музейная экспозиция.

Golikova O.M., Pavlova T.G., Kravtsov A.I., Krassovska O.Y. **The historical museum of the KhNAU named after V.V. Dokuchaiev as an object of regional studies and tourism activity.** The purpose of the research is to study the history to form the historical museum of KhNAU as a research, cultural and educational subdivision of the university, and to find out the potential of the KhNAU historical museum as an object of regional studies and tourism activity concerning the task to increase the tourist attractiveness of Kharkiv region.

The publication proves that the main tasks of the museum are: 1) the formation of a integral scientific worldview to understand the laws of the development in agrarian education and science as a unique historical and

cultural phenomenon; 2) studying the history of the KhNAU as the oldest in Ukraine and one of the first European higher education establishment, which was formed in the Pan-European process of higher agricultural education and science formation; 3) the understanding formation for the applicants about their own involvement in the history of the university and responsibility for its future. Studying the history of KhNAU allows to analyze and generalize the experience of more than 200 year tradition of continuous higher agricultural education and science. This circumstance actualizes the task of scientific comprehension in the history of the higher educational establishment as a unique educational-scientific-and-production complex of the agrarian sector in Ukraine, whose past is a common cultural, educational and scientific heritage in modern Ukraine, Poland and Russia.

The author revealed the potential of the KhNAU historical museum as an object of regional studies and tourism activity concerning the task to increase the tourist attractiveness of the Kharkiv region and concluded that there was a need to expand the scientific, research, cultural and educational contacts of the KhNAU historical museum with other museums in the region.

Modern information development of a society creates new conditions for the popularization of KhNAU as a modern educational and scientific complex with unique traditions of agrarian education and science. The scientific and methodical council of the museum introduces innovative approaches in its activity. They are to enhance the role of the museum in the cultural and educational environment of the region (virtual exhibitions - exhibit materials were presented on the site of KhNAU, adjusting connections with visitors, etc.).

The promising direction of the museum work is the joint studies organization of Ukrainian and Polish scientists to study and publish archival materials about the history of KhNAU, which are permanently stored in the State Archives of the Kharkiv region.

Key words: historical museum of Kharkiv National Agrarian University, object of regional studies and tourist activity, tourist attractiveness, tourist cluster, museum exposition.

Стаття надійшла до редакції: 23.02.2018 р.